

Slovenski Pravnik

Leto LI. Ljubljana, decembra 1937. Štev. 11.—12.

Politični nazor T. G. Masaryka.*

Boris Furlan.

Veliki voditelji, prebuditelji in obnovitelji kulturnega, duhovnega in materialnega življenja se narodom ne rodijo slučajno. Voditelj more biti samo oni, ki črpa svoje poslanstvo iz najglobljih korenin narodovega izročila, iz onih tajnih prekatov, v katerih se nenehoma presnavljajo narodove tvorne sile. V narodu samem mora živeti zavest o lastnem poslanstvu in volja do svobodnega, v kovanju svoje usode neodvisnega življenja. Ta zavest, ki prehaja od roda do roda, neskalsjena v plimah in osekah opoteče zunanje sreče, zaživi v vsej svoji jakosti v voditelju, ki jo oblikuje in ostvarja po prilikah kraja in časa. Zaradi tega je v pravem voditelju utelešena osnovna misel naroda in smisel, zavoljo katerega živi in za katerega se bori na poti k višji in boljši usodi.

Tak voditelj je bil svojemu narodu T. G. Masaryk, Platonov učenec, ki je izpolnil zgodovinsko poslanstvo svojega naroda, ko ga je uvedel v zbor samostojnih držav. Čudežna je pot tega obnovitelja češkega filozofskega mišljenja in stvaritelja nove češke politične metode, čudovito življenje tega borca za brezkompromisno resnico, tega fanatičnega sovražnika laži, ki se je sam izoblikoval v umetnino resničnega človeka in se na zatonu svojega življenja mogel ponašati s tem, da se v politični borbi ni nikoli posluževal prevare! Njegova misel, ki je bila po izrazu F. X. Šalde „poslanstvo od osebnosti do osebnosti“, ni nikoli služila akrobatskemu artizmu bleščečih paradoksov in ni bila sama sebi namen v teoretskem razčlenjevanju in spoznavanju, marveč je služila življenju: bila je misel, ki naj povzroči spremembo v svetu. Kot izraz neposredne življenske realnosti se je v njem oblikovala v skrivnostno silo, ki jo Goethe zahteva za pesnika, a ki ni nič manj potrebna velikemu politiku: v eksaktno fantazijo.

* Govor za komemoracijo po T. G. Masaryku dne 25. oktobra 1937. na Univerzi Kralja Aleksandra I. v Ljubljani.

Zgodovina presodi, ali pomeni razvoj nekega naroda napredek ali nazadovanje, kajti razvoj in napredek sta dve zelo različni stvari. Razvoj sam po sebi še ne pomeni napredka: evolucija naroda utegne zaiti v propadanje in razkroj. Če hočemo torej odgovoriti na vprašanje, ali je neki narod v resnici napredoval, se moramo najprej vprašati po smislu celotnega zgodovinskega razvoja človeških družb. Samo na osnovi takega univerzalnega kriterija lahko presodimo zgodovinski razvoj posameznega naroda in delovanje njegovega voditelja, ki nosi odgovornost pred zgodovino. Izhajati moramo torej iz ideje celote, če hočemo pravilno presoditi posameznost, in splošno-človeško merilo je merodajno za vrednotenje posebnosti zgodovinskega dogajanja.

Ena največjih Masarykovih zaslug je, da je od vsega početka svojega znanstvenega delovanja in praktičnega udejstvovanja opredelil poslanstvo svojega naroda po univerzalnem merilu in po njem „izmeril daljo in nebeško stran“. Ker je izhajal iz ideje celote in po njej določeval naloge, ki so mu jih nalagale posebnosti kraja in časa, je izjavil: „češko vprašanje je univerzalno vprašanje ali pa ga sploh ni“. Motreč razvoj zgodovine in usodo svojega naroda s tega splošno človeškega vidika, se je priznaval predvsem za Evropeca, kar je pomenilo za njega v prvi vrsti dolžnost, ustvariti v svojem narodu sintezo evropske zavesti. V nasprotju z vsemi reakcionarnimi silami preteklosti in sedanosti pomeni evropska zavest svobodo: avtonomija osebnosti in samoodločba narodov je antiteza avtoritarnega izkoriščanja človeka po sočloveku, enega naroda po drugem narodu.

Prve početke na potu osvoboditve človeštva in prve poskuse oblikovanja evropske zavesti vidi Masaryk v reformaciji. Češka reformacija je ustvarila temelje za moderno humaniteto in s tem za demokracijo. Komenski, zadnji škof Bratske cerkve, gradi s pomočjo šole in vzgoje na ideji človečnosti in skuša tako uresničiti narodni in hkrati vsečloveški program. Komenski govori potem po Leibnizu in Herderju v Dobrovskem in Kollarju. Za njimi so Palacky, Šafařík in Havlíček formulirali na temelju zahtev svojega časa češki narodni ideal in oblikovali češko moderno zavest. Reformacija je tako ustvarila nove duhovne ideale in temelje za organizacijo nove družbe. Njene zahteve po svobodi vesti so se uresničile v cerkveni demokraciji, ki je predhodnica politične demokracije. Reformacija in ideološko gibanje, ki je iz nje izhajalo, sta pripravila velike re-

volucije v Angliji, Ameriki in Franciji. Tudi velika gesla francoske revolucije o svobodi, enakosti in bratstvu imajo svoj izvor v reformaciji. Ideal Velike revolucije je bila humaniteta, to je spoštovanje človeka po človeku, priznanje človeške individualnosti in načelo, da ne sme človek uporabljati drugega človeka nikoli zgolj kot sredstvo. V političnem in socialnem pogledu je to pomenilo enakost vseh državljanov v državi in zблиžanje in zedinjenje narodov in držav in s tem vsega človeštva. Proglasitev in kodifikacija pravic človeka in državljana so tako izraz vere v naravno pravico do svobode in enakosti, ki se je priznavala posameznikom in kolektivnim celotam, zlasti narodom. Po Grkih in Rimljanih podedovana ideja prirodnega prava, posvečena po cerkvi in cerkvah, se je postopoma formulirala politično in socialno, etično in humanitetno.

Tako se je v antitezi s starim aristokratizmom razvijala na zapadu demokracija v raznih oblikah, stopnjah in kvalitetah. V človeštvu se je utrdilo prepričanje, da morejo vsi narodi in vse človeštvo doseči postopoma in z lastno močjo tudi najvišjo stopnjo popolnosti in zadovoljstva, zmagala je ideja napredka. Toda revolucijski proces se ni izčrpal z veliko francosko revolucijo, marveč je sledila vrsta revolucij in še vedno smo sredi tega znamenitega razvoja: revolucionarnost je postala trajna lastnost v vseh strokah, ne le v politiki.

Če je šel razvoj zapada v smislu demokracije in humanitete na osnovi prirodnega prava, sta Nemčija in z njo Avstrija zavestno krenili v nasprotno smer. Navzlic priznanju Kanta kot vodilnega filozofa so Nemci odklanjali njegovo nagnjenje k prirodnemu pravu in k Rousseauju. Medtem ko so Čehi prvi narod, ki je kot celota poskušal izvesti reformacijo eno stoletje pred Nemci, so ti sprejeli reformacijo le polovično, in zato tudi njihova reformacija ni mogla imeti onih dalekosežnih političnih učinkov kakor drugod na zapadu. Humanitetne ideale Lessinga, Herderja, Goetheja, Kanta in Schillerja, ki so jih ti črpali iz zapadnega in svetovnega razvoja in jih oblikovali v sodelovanju z njim, je nadomestil pangermanistični imperializem. Nemci so odklanjali prirodno pravo in ga nadomeščali s historičnim, ki ga je še utrdil Darwinov nauk o mehanični evoluciji, po kateri je zajamčen uspeh najmočnejšemu. Vojna in vojskovanje postaneta tako božanski ustanovi, moč in nasilje ustvarjata pravo. Geslo Berlin - Bagdad označuje težnjo, zavladati nad Evropo in s tem nad Azijo in Afriko. V tem nadaljuje in ohranjuje Nemčija ideale rimskega imperija tudi v geo-

grafskem pogledu. Nemški imperializem je nadaljevanje srednjeveškega imperija, ki ga je Rim poveril nemškemu narodu in ki so ga tako zvesto upravljali Habsburžani. Pruska in Nemčija sta bila le organiziran cezarizem, pruski častnik je postal Nemcem merilo družbene organizacije, da, sveta. Nasprotje med ideali zapada, ki so tudi ideali klasične Nemčije, in imperialistično Nemčijo označuje anti-teza: Weimar - Potsdam, Goethe - Bismark, Kant - Krupp. Ideolog imperialistične Nemčije je Hegel, ki je s svojim absolutnim idealizmom služil avtoritativnemu pruske države, opustil humaniteto in Goethejevo in Kantovo svetovnost ter ustvaril temelje teoretičnemu in praktičnemu nasilju. Nemške univerze so postale kasarne filozofskega absolutizma, čigar višek je predstavljala po Heglu oboževana ideja pruske države.

Povsem naravno je bilo, da sta ti dve ideologiji morali trčiti druga ob drugo. Razdelitev narodov v dva tabora med svetovno vojno ni bila samo začasna, vojaškega pomena, pač pa je bila posledica celotnega kulturnega položaja. Nazori o svetu in življenju so trčili drug ob drugega. Zapad je vodil ogromno večino človeštva, Nemčija je vodila manjšino centralnih sil. In s pruskimi polki je padla filozofija, ki je oznanjala: treba je izkoreniniti Poljake (pl. Hartmann), treba je razbiti Čehom trde črepinje (Mommsen). Proti cezarizmu, ki proglašala narodnost za božje orodje in se naziva „po milosti božji“, je zmagal demokratizem po principu „iz ljudstva z ljudstvom za ljudstvo“. Zmagal je zapadni ideal o organizaciji vsega človeštva, zmagala je ekstenzivna in intenzivna humaniteta.

Masaryk sam je najboljše vedel, da ta zmaga ni končna in da čakajo demokracijo še hudi boji. Zato je tudi dejal, da smo še sredi velikega revolucionarnega procesa. In tudi demokracija sama še ni nikjer dosledno uresničena: vse demokratične države so doslej le poskus, bolj ali manj posrečen, ostvariti demokratične like sožitja. Kakor ne rodi revolucija, ki ne živi tudi v glavah in srcih, trajnih uspehov in se prelevi v nasprotje, tako mora demokratizem postati splošni življenski in svetovni nazor. Brez tega je demokracija le smešna farsa, grimasa malika, in prva burja odpiha papirnato stavbo. Samo kot globoko vkoreninjen nov nazor o življenju in svetu more biti politika demokratizma politika sub specie aeternitatis, kot je dejal Masaryk. Demokracija, ki je predvsem disciplina samega sebe, je neprestana težnja po vzgoji vseh državljanov sploh in po politični vzgoji posebej. Zaradi tega v demokraciji ni mogoč

politični indiferentizem, ki je v absolutističnih državah tako razširjen in tvori takorekoč njih bistvo, kajti demokracija pomeni aktivno sodelovanje vseh pri upravi in pri državni politiki. Država ni več en sam človek, pač pa vsak in vsi, demokracija je država iz ljudstva, z ljudstvom in za ljudstvo. Zato predpostavlja demokracija vsesplošen interes za državo, za njen razvoj in za njeno neprestano izpopolnjevanje. Pravica iniciative na vseh področjih javnega življenja pripada vsem, ne pa enemu samemu ali pa majhnemu številu samozvancev. Ker je demokracija vlada vseh nad vsemi, ne gre pri njej toliko za vladanje, kakor za upravo in za samoupravo. Samouprava je pa sebe-uprava in pričinja pri samem sebi. Zato zahteva demokracija, da zgradimo močno individualnost, pa ne samo svojo lastno, marveč vseh ostalih državljanov, in da spoštujemo v vsakem sočloveku človeško dostojanstvo.

Posledica svobode in enakosti je javnost, ki jo Masaryk imenuje metodo demokratske politike. Demokratska javnost izločuje vsako tajnost in prikrivanje, avgurstvo v najširšem pomenu, in na zapadu je država navzlic etatizmu postala v resnici organ parlamenta in javnega mnenja. Zato je javno mnenje v novi dobi tako važno in zato je svoboda javnega mnenja ena najvažnejših političnih svoboščin.

Ker morejo samo svobodni ljudje biti v resnici bratje, pomeni splošna demokratska politika tudi splošen mir in splošno svobodo. Samo na osnovi splošno izvedenega demokratskega principa je mogoča tudi vsesplošna organizacija kulturnega sodelovanja med narodi in državami. Samo v univerzalno izvedeni demokraciji je tudi majhnim narodom priznan prostor na soncu. Pravica ni odvisna od sile, resnica ne od števila, in zato so vsi narodi, veliki in majhni, enakopravne državne in kulturne edinice, vsi narodi, ne samo veliki, imajo pravico do samostojnosti, vsak narod sme na svoji zemlji biti svoj gospod. Tako omogoča demokratična svoboda samostojnost vsem narodom, ker v splošni demokraciji ni mogoče, da bi en narod zatiral drugega. Državni absolutizem pa pomeni nasprotno zatiranje ljudstva, za katero se zatirani narod maščuje z izdajstvom, ki je edino orožje sužnja.

Princip narodnosti je zmagal v svetovni vojni in prišel do izraza v mirovnih pogodbah. Kljub vsem pomanjkljivostim so mirovne pogodbe ustvarile v Evropi pravičnejše odnose kakor pred vojno. Namestu absolutistične nadvlade ene velesile ali zveze velesil, ki se bore druga zoper drugo, so približale Evropo federaciji, v kateri bi bila samo-

stojnost zavarovana tudi manjšim narodnim edinicam. To pomeni Ženevo, to pomeni Panevropo, to pomeni humaniteto na celi črti, v notranji in v zunanji politiki. In povsem jasno je, zakaj si je vstajajoča reakcija izbrala prav Ženevo za predmet najbesnejših napadov. Društvo narodov je prvi veliki poskus enotne svetovne organizacije, v antitezi z vsako ideologijo podjarmljenja enega naroda po drugem, z vsakim izkoriščanjem šibkejšega po močnejšem. Proti nadvladi ene same velesile ali nekaterih velesil zastopa Društvo narodov princip svobodnega združenja vseh narodov in držav, in usoda Evrope je odvisna od tega, ali bo zmagala Ženeva in z njo demokracija, ali pa obnovljena avtokracija.

Dosledno izvedeni demokratski princip pride do popolnega izraza tudi v Masarykovem pojmovanju države. Država je za državljanke, niso pa državljanke zaradi države. Nobena država, niti demokratična, ni božanska ustanova niti vsevedna in vsemogočna, kakor si to zamišlja Hegel. Proti totalitarnim naukom o državi kot primarni sili, kot univerzalni zavesti in univerzalni volji, za katero eksistirajo posamezniki le kot sredstvo za uresničenje nadindividualnih ciljev, zastopa Masaryk demokratski nazor, ki iz etičnih in psiholoških motivov odklanja, da bi posameznik smel izginiti v neki himerični nadindividualni celoti. Neka univerzalna zavest in univerzalna volja enostavno ne eksistirata, marveč obstoje samo individualne zavesti in osebnosti. Kar imenujemo kolektivno zavest, je le produkt stalnega vzajemnega vplivanja posameznikov. Totalitarni nauk je obnovljen izraz starega političnega aristokratizma, po katerem predstavljajo maloštevilni izbranci ali pa en sam izmed njih ves narod. Za ta nauk je življenje večer boj, in zato odklanja ta miselnost krščanski nauk o ljubezni in bratstvu vseh ljudi kot neostvarljivo utopijo in zavrača ideal večnega miru.

A kakor odklanja Masaryk vsako oboževanje in povečevanje države, se po drugi strani obrača tudi proti onim, ki vidijo v državi le začasno ustanovo, katere v začetku historičnega razvoja ni bilo in ki bo nekoč zopet izginila. Po Masaryku je bila družba vedno državno organizirana. Organizacijo družbe je mogoče izvesti bodisi z nasiljem bodisi po vzajemnem sporazumu. V starejših dobah je organizacija družbe nastala v znatni meri iz želje po oblasti in iz nasilja močnih in spretnih voditeljev. Toda navzlic pretežno vojaškemu značaju teh aristokratsko in monarhično absolutističnih držav igrajo pri njih neko vlogo tudi razumski in nraštveni razlogi, kajti en sam voditelj, pa bil še tako močan,

ne bi nikdar mogel osnovati države sam in iz svoje moči, če bi družbena celota vsaj do neke mere ne soglašala z njim. Končno odklanja Masaryk tudi patriarhalno teorijo, po kateri je država nastala iz naravnega razširjenja družine. Država nima z družino nič skupnega, ker so jo ustvarile druge sile kakor tiste, iz katerih se je razvila družina. Država je le organizator družbenega sožitja in to je bistveno različno od sožitja v družini.

V skladu s tem je Masaryk odločen nasprotnik vseh teorij, ki zastopajo avtonomijo prava in države proti etiki. Masaryk odklanja vsako možnost zgolj formalistične opredelitve države in prava kakor tudi politike. Država in pravo imata svojo opravičbo samo v etičnem normativnem načelu, ki ga je pa treba določiti stvarno in ne zgolj formalno. Država in zakon črpata svojo avtoriteto iz vsesplošnega priznanja nravnih načel in obstala ne bo nobena država, ki ruši občečloveške temelje nravnosti. Temelj države je pravičnost, in pravičnost je aritmetika ljubezni. To ljubezen mora država širiti v vsem svojem delovanju, in pravo je etični minimum, ki človeštvo vedno bolj približuje idealu etičnega maksima. Država in pravo sta tako podrejena etiki, sila pa je v službi prava in pravice. V takem pojmovanju države in njenih nalog preneha tudi politika biti zgolj politikantstvo in umetnost laži in prekanjenosti ter postane moralično opravilo.

Končni smoter prava in države in njihju idealna osnova je torej nravnost, in to se pravi človečnost, h u m a n i t e t a. S tem smo prišli do centralne Masarykove ideje, do žarišča vsega njegovega teoretskega in praktičnega delovanja. Ideja humanitete, to je sinteza zgodovine češkega naroda, to je, vodilna misel njegovega delovanja v sedanjosti in v bodočnosti. Humanizem, to je avtonomija osebnosti in vprašanje po smiselnosti človeškega življenja. Človek je sam tvorec zgodovine, in odtod odgovornost človeka kot racionalnega bitja pred zgodovino. Razširjena na vse ljudi se avtonomija človeške osebnosti izraža v spoštovanju človeškega dostojanstva v vsakem človeku, v enaki svobodi in bratstvu vse človeštvo obsegajočega občestva. Med narodom in človečanstvom, med narodnostjo in mednarodnostjo, med nacionalizmom in humaniteto ni antiteze. Narodi so naravni organi človečanstva, človečanstvo pa je organizacija narodov. Čim bolj smo človeški, tembolj smo narodni, in obratno. To Masarykovo naziranje izvira iz njegovega konkretnega pojmovanja humanitete: človečanstvo ni bilo za njega abstrakten, marveč praktičen pojem.

Njegova humaniteta zahteva pozitivno ljubezen do domovine in do naroda in odklanja sovraštvo do drugih narodov. Masaryk odklanja običajni patriotizem, ki pridiga sovraštvo proti vsemu tujemu in ne grdi samo drugih narodov, marveč tudi lastne rojake, če so drugačnih nazorov kot on. Dobro je spregledal vrsto onih patriotov, ki s pomočjo svojega patriotizma opravljajo svoje posle, in je odločno odklanjal vsak šovinizem, bodisi narodni, bodisi stanovski, verski ali politični. Neko religiozno čustvo do vzvišenega poslanstva naroda pri ostvarjanju občečlovečanskega ideala mu je branilo, da bi po nemarnem izgovarjal besede domovina in narod. Njegov praktični humanizem pa tudi ni imel ničesar skupnega s čustveno solzavostjo, nasprotno je zahteval ono z ljubeznijo prepojeno razumnost, ki jo Dante imenuje luce intellettuale piena d' amore. Njegovo aktivistično pojmovanje humanitete se kaže končno v odklanjanju pasivnega pacifizma. Kakor je revolucija opravičena in moralno dejanje, če je poslednje sredstvo za zaščito svobode in pravice, tako zahteva tudi ideja humanitete neprestano aktivnost in napor vseh sil od vsakega posameznika in od vseh progresivnih narodov, v poslednji stopnji pa opravičuje tudi obrambno vojno proti onim, ki bi ogražali postopno uresničevanje največjega demokratskega ideala.

V smislu teh idej, ki jih je propovedoval T. G. Masaryk, je bila ustanovljena država, ki je — zvesta veliki tradiciji svoje zgodovine in nauku svojega prvega predsednika — v prvih vrstah na braniku svobode in demokracije.

Novi čehoslovaški načrt kazenskega zakonika iz leta 1937.

Univ. prof. Aleksander Maklecov.

§ 1. Uvodne pripombe.

Pripravljalna dela za zenačenje in preosnovo materialnega kazenskega prava v Čehoslovaški republiki so stopila v nov štadij: čehoslovaško justično ministrstvo je objavilo novo redakcijo načrta kazenskega zakonika z obširno obrazložitvijo (odůvodnění, str. 161—428).